

דף שבועי

בס"ד

פרשת כי תצא, תשפ"ד, מספר 1586

מצוות שילוח האם לאור משמעות הפועל "שילוח"

יהודה יונגסטר

ישראל השרוי בגלות.² פתרון זה מדגיש את הצורך להציע דרך אחרת להבנת המצווה המיוחדת הזו.

ההלכה של תורה שבעל-פה מחריפה במידה מסוימת את הקושי. כך שנינו (משנה מכות ג, ד):

הנוטל אם על הבנים, רבי יהודה אומר: לוקה ואינו משלח, וחכמים אומרים: משלח ואינו לוקה. זה הכלל: כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה – אין חייבין עליה.

לדעת חכמים, המצווה לשלח את האם חלה גם לאחר שנעשה האיסור, והאיסור לקחת האם על הבנים הוא מסוג "לא תעשה שניתק לעשה". כלומר, איסור שהעובר עליו מתחייב לקיים מצוות עשה שאמורה לתקן את העוול שנגרם על ידי המעשה האסור. ומשום כך, כל עוד ניתן לקיים את המצווה ולתקן את העוול, העבריינין שלקח אם על בנים אינו נענש על מעשיו. עמדתם של חכמים מחדדת את הקושי שעליו הצבענו לעיל: כיצד שילוחה של האם לאחר שהאיסור כבר נעשה אמור לתקן אל העוול? וכי שילוחה עתה אמור לפייס אותה?

נבחן מחדש את הפרשייה מתוך עיון במשמעות השרש "שלח" בבניין פיעל.³ על פניו, "שילוח" הוא שם פעולה שעניינה כפיית המשולח לעזוב את מקומו. כך עולה מהמתואר בפרשת גן עדן. שם נאמר (בר' ג:כג): "וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֶל-לֵהִים מִגֵּן עֵדֶן לְעִבְדָּא אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם", בהקבלה למה שנאמר מייד אחר כך (פס' כד): "וַיִּגְרֶשׂ אֶת הָאָדָם".⁴

כִּי יִקְרָא קֶן צְפוּר לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ... אֶפְרָחִים אוּ בְיָצִים, וְהָאֵם רִבְצָתָ עַל הָאֶפְרָחִים אוּ עַל הַבְּיָצִים. לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים. שְׁלַח תִּשְׁלַח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ, לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים (דב' כב:ו-ז).

על פניו, הפסוק הראשון אוסר לקחת את הקן כולו, האם על (=עם) הבנים, והפסוק השני מתיר לקחת את הבנים, ובלבד שקודם לכן ישלח את האם.

הסברו של הרמב"ם במורה נבוכים (ג, מח), אשר עורר עניין סביב השאלה אם יש לדרוש טעמים למצוות, הוא הסבר שכשלעצמו מתבקש:

שכן אין הבדל בין צער האדם וצער שאר בעלי-החיים, מפני שאהבת האם לילדה וגעגועיה אליו אינם נמשכים אחר השכל אלא אחר פעולת הכוח המדמה, הנמצא ברוב בעלי-החיים כמו שהוא נמצא באדם.¹

לכאורה, הסבר זה אינו מתיישב עם פרטי המצווה: אם אכן נגרם צער לאם הנפרדת מילדיה, מדוע שילוחה של האם אינו גורם לה צער באותה מידה, אחר שהוא מפריד אותה מילדיה? אין סיבה להניח שקל לאם יותר להתנתק מבניה כשמרחיקים אותה מהם מאשר להתנתק מהם כשמרחיקים אותם ממנה. קושי זה הטריד מאד את בעלי הקבלה, עד שקבעו כי היא הנותנת: מטרת המצווה היא לגרום צער לאם על מנת לעורר רחמי שמיים על עם

2 ראו, למשל, פירוש ריקאנטי לדב' כו:ו.
3 לאחרונה, על במה זו (דף שבועי לפרשת בלק תשפ"ד), עסק יואל אליצור בהוראותיו השונות של השרש של"ח.
4 ההבדל הוא, ש"שילוח" מדגיש את נקודת היעד של השילוח, ואילו "גירוש" מציין את הסילוק מנקודת

* הרב ד"ר יהודה יונגסטר, רב קהילת שירת אהרן, גבעת שמואל, מרצה במכללת אשקלון.
** לע"נ אמור'ר חיה רבקה בת ר' שלמה ליפא ז"ל, שהשבוע חל יום פטירה.
1 בתרגומו של שוורץ.

הקשיים הללו לא יתעוררו. לפי פירוש זה, הוראת השילוח היא השלמת ההוראה האוסרת על לקיחת האם על הבנים ומתירה לקחת את הבנים בלבד תוך עזיבתה של האם לנפשה. האיסור "לא תקח האם על הבנים" פירושו: לא תיקח את האם (בעודה רובצת) על הבנים, והכתוב מבאר את דבריו: "שֶׁלַח תִּשְׁלַח אֶת הָאִם" – הנח את האם לנפשה, "וְ(אילו) אֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ".

זהו מוקד מחלוקתם של ר' יהודה וחכמים במשנה דלעיל: נראה שהכול מודים ששילוח האם פירושו – הנחתה לנפשה. המחלוקת היא, שלדעת ר' יהודה הפסוק השני מפרש ומחדד את האיסור הכתוב בפסוק הראשון, כך שמי שלקח אם על הבנים עבר על מצוות לא תעשה שאין בה מצות עשה, והרי היא ככל מצוות לא תעשה שהעובר עליה לוקה את הארבעים, ואילו לדעת חכמים, הפסוק השני מצווה את העבריין שלקח את האם ומחזיק אותה בידי, לתקן את העוול ולשלח אותה – לשחרר אותה מן הכלוב ולהניח לה לפרות. בכל מקרה, את הבנים הוא יוכל להותיר בידי.

לפי פירוש זה, המצווה שלפנינו עוסקת בצידי של האם בלבד, והאיסור אינו נובע מצערה של האם הרואה את בניה נלקחים ממנה. אם הרובצת על קינה מעמידה את שלום בניה לפני שלומה, והיא תתקשה לברוח על נפשה מפני הצייד. ניצול התכונה האימהית המופלאה הזו הוא העוול שמפניו מזהירה התורה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

תקבולת דומה נמצאת גם בפרשת שילוחה של הגר. שרה דורשת: "גֵרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנֶיהָ" (בר' כא:י), ואברהם עושה כדבריה: "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר... וַיִּשְׁלַחָהּ" (שם:יד).

אך יש משמעות נוספת לצורה זו. כך, למשל, אליעזר עבד אברהם דורש ממארחיו: "שִׁלְחָנִי לְאֲדָנָי" (בר' כד:יד), הוּא אומר: הניחו לי ללכת. מארחיו מקבלים את בקשתו, והם משחררים אף את רבקה ללכת עימו: "וַיִּשְׁלַחוּ אֶת רַבֵּקָה אֶחָתָם וְאֶת מְנַקְתָּהּ וְאֶת עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת אֲנָשָׁיו" (שם פס'נט).⁵

מסתבר כי כך יש לפרש גם את הפסוק המתאר את אברהם הנפרד משלושת המלאכים שבאו לבקרו (שם יח:טז): "וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם". בהנחה שאברהם לא כפה עליהם לעזוב את ביתו או ללכת לסדום, הרי שהשילוח כאן הוא ליווי, כמו לומר להם: 'משחררים אתם לדרככם, ואין אני מקפיד על עזיבתכם אותי'.

בחינה של פועל זה בהופעותיו השונות מראה שימוש רווח בשתי ההוראות הללו, ואין כאן המקום להאריך בראיות, אך לא נימנע מלהציג דוגמה יפה אחת לשימוש בצורה זו בשתי הוראותיה בפרשייה אחת. לאחר עימותים אחדים בין יצחק לבין אנשי גרר, אבימלך מגיע אל יצחק ומתפתח ביניהם דו-שיח מעניין (בר' כו:כז-כט). יצחק פותח ואומר: "מִדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאֶתְכֶם?", הוּא אומר – בשנאתכם אותי גירשתם אותי. ואבימלך עונה כי ההפך הוא הנכון: "כִּפְאֲשֶׁר לֹא נִגְעָנוּךְ וְכִפְאֲשֶׁר עֲשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם – אֶתְּהָ עֲתָה בְּרוּךְ ה'". פירושו: לא כדברייך, שאתה אומר שגרשנו אותך, שהרי אנו עשינו עימך רק טוב, ואתה הוא שבחרת ללכת, ואנו לא מנענו זאת ממך. השימוש באותה צורה עצמה בשתי הוראותיה נועד, ככל הנראה, להדגיש את הניגוד בין הטענות.

נחזור לפרשתנו. הקשיים שהצבענו עליהם בתחילת הדברים מתעוררים בגלל ההנחה ששילוחה של האם הוא ציווי לביצוע פעולת גירוש על מנת לאפשר את נטילת הבנים. אם נבחר במשמעות השנייה של המילה "שילוח", ונפרש שהוראת הביטוי "שֶׁלַח תִּשְׁלַח אֶת הָאִם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ" אינה הוראה למעשה פעיל של גירוש האם מן הקן, אלא הנחת האם לנפשה,

המוצא. האדם גורש מגן עדן ונשלח לעבוד את האדמה מחוץ לגן. הצד השווה שבהם: האדם נדחף בעל כורחו.
 5 ראו: אליצור (שם).